

DAGENS FRÅGOR

Den 20 mars 1947.

Vem har het-sat mest? Under de senaste dagarnas politiska urladdningar efter regeringens kaffeukas ha socialdemokraternas propagandamän knappast haft några argument mot de borgerliga än två. För det första befunne sig de borgerliga nu på krigsstigen mot de »mindre bemedlade» för att försämra deras levnadsvillkor. För det andra skulle de borgerliga bedriva en skamlig förtalskampanj mot socialdemokratien och dess ledare. Något sakligt bedömande om regeringens politik åtminstone i något hänseende varit felaktig eller mindre förutseende har i den offentliga debatten legat helt utanför ramen för socialdemokraternas ambition. Den socialistiska regeringen har varit, är och kommer att bli ofelbar, därmed punkt.

Det första argumentet faller på sin egen orimlighet. Den borgerliga oppositionen har med en envishet, som nästan verkat monoman, varnat för inflation. Inflationen skadar mest löntagare och sparare, har det förut alltid sagts inte minst på socialisthåll. De borgerliga ha aldrig gjort någon invändning mot en sådan lönestegring, som haft en produktionsökning till underlag. Tvärtom ha de ideligen fastslagit, att en succesiv förbättring av arbetares och tjänstemäns levnadsvillkor inte bara är skälig utan utgör det direkta målet för all politisk och ekonomisk verksamhet. Men de ha vädjat till regeringen att vad på den ankommer söka förebygga en lönestegring, som i nuvarande läge knappast kan få andra konsekvenser än en ytterligare försämring av penningvärdet, kort sagt leda till en ny dyrtid. I stället för att tillrättalägga saken eller föra samman arbetsmarknadens parter ha regeringens främsta talesmän trots sitt ansvar även för spararnas bästa uttryckligen funnit den starka uppskrivningen av lönerna naturlig. Det är först nu, »post festum», som man kan få höra statsministern medge att löneökningen varit politiskt oundviklig och möjligen för stort tilltagen. Vilka ha i verkligheten gjort de »mindre bemedlade» den största björntjänsten, regeringens eftergivna ledare eller de varnande borgerliga? Om något är en osaklig kampanj i detta fall, så är det de socialdemokratiska anklagelserna mot de borgerliga.

Och så det andra argumentet. De systematiska beskyllningarna mot de borgerliga för att dessa notoriskt skulle bakdantat regeringen och arbetarrörelsen syfta till att inge de socialistiska och kommunistiska väljarna den föreställningen, att det utmärkande för borgerlig diskussion inte blott nu utan alltid varit förtälet och smutskastningen. (Givetvis upprepas dessa beskyllningar för att svetsa ihop arbetarna av vilka många nu gripits av misstro till det statsmannamässiga och välsignelsebringande i den första regeringspolitiken.) Omvänt mena givetvis de socialdemokratiska propagandamännen, att partiet när det befunnit sig i oppositionsställning alltid uppträtt föredömligt juste och sakligt. Just det senaste bör ägnas ett par ord.

För att blott hålla sig till tiden efter 1911, det demokratiska genombrrottets år, tänker man först på den socialdemokratiska oppositionen mot den Hammarskjöldska regeringen. Då myntades uttrycket »Hungerskjöld», då beskylldes regeringen för alla möjliga och omöjliga neutralitetsbrott till Tysklands favör och då böljade demonstrationstågen utan hejd, mitt under brinnande krig. Hur många av de skymfliga beskyllningar, som utslungades då, ha stått sig inför historiens granskning? Begränsades kampanjen t. ex. 1917 till en strängt saklig kritik på endast de områden, där verkliga meningsskiljaktigheter rådde? Och hur rimmade denna hets mot den Hammarskjöldska regeringen, innan denna fällts, med den heder som efteråt bevisades landshövding Hammarskjöld från alla håll under dennes tid i första kammaren? Vilken oförsonlig agitation och vilka misstänkliggöranden utsattes inte de borgerliga och särskilt C. G. Ekman för vid de politiska kriserna om konfliktdirektiven vid 1923 och 1926 års riksdagar? Hur evident osaklig var inte den hänsynslösa trumelden mot kollektivavtalslagen vid 1928 års riksdag, delvis mot bättre vetande eftersom åtskilliga ledande fackföreningsmän och socialdemokrater inklusive P. A. Hansson enligt vad man nu vet i grund och botten sympatiserade med lagen? Hur skarprättaraktigt betedde sig inte socialdemokraterna mot den sista högerregeringen, den Lindmanska 1928—1930? Först jagades hr Wohlin bort från finansministerposten och sedan iscensattes den stora dechargeräfstén 1930, då ett memorial i hast stöptes ihop, där flera anmärkningar genast visade sig orimliga eller orättmätiga, allt i syfte att till varje pris söka störta regeringen innan jordbruksfrågan kom upp till behandling. Har någonsin en nyvald kammarledamot »hälsats» med en så brutal personlig attack som hr Bagge blev föremål för av hr Z. Höglund, när den förre 1937 gick över till andra kammaren? Vad var syftet med denna attack om inte att diskreditera den nye högerledarens person? Hur ha socialdemokrater och kommunister inte kastat sig över statsrådet Bagge för att från början misstänkliggöra hans skolpolitik? Hans inte minst i jämförelse med hr Engberg talrika initiativ gjordes helt galant till »en kulturell nedisning». Hur anfölls inte Marcus Wallenberg senior 1938 av hr Z. Höglund, och hur har man inte velat göra sig löjlig över P. H. M., när efter kriget den stora striden om socialistiskt eller borgerligt samhälle begynte och då halva nationen — de borgerliga — sannerligen hade all demokratisk rätt att propagera för sin uppfattning?

Endast ännu en synpunkt. Inte kan det förnekas, att i stridens hetta en och annan socialdemokrat (själv kanske mycket utmanande och aggressiv) blivit illa åtgången, om med större eller mindre rätt skall i detta sammanhang inte diskuteras. Men ha de socialdemokratiska statsråden mer att beklaga sig över än de borgerliga? Det räcker med att svara att de allra flesta ledande socialdemokrater av de borgerliga trots alla sakliga meningsskiljaktigheter personligen respekterats och i många fall åtnjutit verklig popularitet: Hjalmar Branting efter Sturm- und Drang-tiden, Per Albin Hansson sedan han vuxit in i statsrådslädderna, F. W. Thorsson, Rickard Sandler,

T. Nothin, Artur Engberg trots hans oerhörda förlöpningar i Adalsaffären, Per Edvin Sköld, Axel Gjöres m. fl. m. fl. Kunna socialdemokraterna prestera en liknande lista över deras förhållande till ledande borgerliga politiker?

Bokproduk- Den fortgående stegring av bokproduktionen, som man **tionen 1946.** kunnat iakttaga under föregående år, uteblev under 1946. Enligt Svensk bokhandelstidnings preliminära beräkning utgavos 1946 3010 böcker mot 3021 år 1945. Minskningen var visserligen ringa, om man jämför endast dessa år men ganska betydande, om man tar hänsyn även till 1944—45, då siffrorna voro resp. 2940 och 3021. Tendensen till nedgång är säkerligen inte att beklaga. Det har utgivits så mycket, som utan saknad kunnat avvaras — om man nu bara kunde veta, att nedgången gått ut över detta mindervärdiga. Möjligen kan nedgången helt enkelt förklaras med tryckeriernas kända överbelastning och arbetskraftsbrist.

Alltjämt kan man notera en viss produktion av böcker på originalspråken, huvudsakligen på engelska och franska. Ljus förlag, som för övrigt under året är representerat med ett stort antal romaner i svenskt original och översättning, har sålunda på originalspråket utgivit böcker av P. Quentin, Laski, R. Wrigth, Cheyney, Wheatley, och Jan förlag böcker av Stevenson, J. Conrad och på franska av Voltaire och Maupassant. Men i jämförelse med föregående år är nedgången härutinnan synnerligen påfallande, naturligtvis beroende på att behovet börjar kunna tillfredsställas på den naturliga och normala vägen eller genom import. Av de hittills tillgängliga bokförteckningarna att döma har förlaget Bermann-Fischer däremot under 1946 icke lämnat något bidrag till den svenska bokproduktionen, medan tidigare dess förlagsartiklar utgjorde ett intressant internationellt inslag i den svenska bokproduktionen. Det var en verksamhet man gärna velat se fortsatt. Bortfallet av ett av motiven för denna förlagsverksamhet i vårt land, den tyska censuren, har givetvis minskat förutsättningarna för en fortsatt verksamhet, men den lamslagna tyska bokproduktionen kommer säkerligen att medföra, att tyskspråkig litteratur alltjämt i fortsättningen kommer att tryckas och förläggas utanför Tysklands gränser. Schweiz har sålunda även under det förflutna året, liksom under föregående år, övertagit rollen som förmedlare av tysk vetenskaplig och klassisk litteratur, och har härvid börjat att sekunderas av bl. a. Holland. Betecknande är att som ersättning för den till 1944 av »Preussische Akademie der Wissenschaften» i Berlin utgivna »Deutsche Literaturzeitung» 1946 ett nytt organ med den fyndiga titeln »Erasmus» börjat utgivas i Amsterdam, med bidrag av internationellt ledande vetenskapsmän i alla länder. Det är ett ganska talande vittnesbörd om Tysklands andliga misär efter detta krig, utan motsvarighet efter förra världskriget, då landet ganska snart vetenskapligt och litterärt repade sig och även snart återvann sin forna ledande ställning på den internationella bokmarknaden.

Som ett allmänt omdöme om svensk bokproduktion under 1946 kvar-

står intrycket av en allmän kvalitativ höjning. Det kristidsbetonade eller krasst merkantila synes icke spela samma roll som tidigare, i varje fall icke i tillnärmelsevis samma utsträckning som under och omedelbart efter förra världskriget. Atskilliga av allmänt uttalade önskemål hålla verkligen på att förverkligas inom svensk förlagsverksamhet. Sälunda börjar nu bristen på verkligt goda böcker till rimliga priser att vika. Att så kunnat ske, beror naturligtvis på den glädjande stegrade läslusten, som enligt vederhäftiga bedömare icke upphört med kriget, ehuru den började då — »jag lärde mig att läsa, när jag var inkallad», citerade Svenska Dagbladet i en intressant artikel 31 jan. Försäljningen uppges ha ökats med omkring 13 % mot föregående år. Men samtidigt kan man nog anta, att förlagen mer och mer kommit till insikt om att prissättning och omsättning stå i ett intimare samband med varandra än man ville erkänna för några år sedan, då man från bokhandels- och förlagshåll harmset bestred några i denna tidskrift uttalade önskemål om billigare svenska böcker. Det blir också allt mer och mer klart, att läsecirklarna betytt ofantligt mycket för den stegrade läslusten. Den största av dessa, »Svalan», sprider till det verkligt billiga priset av 4,20 en roman i månaden i ett vackert gediget band. Genom den kollektiva men ej besvärande anslutningen till en läsecirkel kan man få läsa 10 böcker för 13 kronor. Skulle man nu för dessa 13 kronor köpa en eller två egna romaner, skulle det säkert stanna därvid, medan redan medlemskapet i klubben säkerligen i tvenne hänseenden utgör en stimulans. Det är psykologiskt förklarligt, att man resonerar som så att »läser den så skall jag läsa» och »betalar jag så skall jag ha valuta för pengarna», d. v. s. läsa. Genom att förlagen i allmänhet bemödat sig om att endast verkligt bra böcker utgivits som läsecirklböcker, har på detta sätt också den litterära smaken och nivån höjts — bokhandlarna förtälja att bokenläsare själva komma med ganska kräsna önskningsfrågor om valet av litteratur. Det skulle kunna anföras flera exempel på en omsvängning i smaken; ganska upplysande är uppgiften, att ett par berättelser av Gogol i en populär billighetsupplaga gått ut i 20,000 exemplar på en månad, och att de tämligen dyra »Frankrikes stämman, franska noveller från sex århundraden av H. Ahlenius» till 20 å 30 kronor gick ut i 5,000 exemplar och »Finska berättare i urval av Olof Enckell», för 14 å 18 kronor, gick i 2,000 exemplar. Sådan litteratur var icke förr svenska folkets vardagskost. Ett påtagligt stegrat intresse för lyrik har också framhållits — med kanske någon överdrift har det sagts, att »1946 var det första året i den svenska bokhandelns historia, då lyriken gick slut på diskarna». Att emellertid det ligger en hel del sanning i uttalandet framgår av den betydande omsättningen på flera av de lyrikantologier, som sett dagen under de närmast föregående åren. Över huvud kan det konstateras att antologierna under de senaste åren återvunnit mycket av sin förlorade popularitet — man jämför försäljningssiffrorna ovan för »Franska stämmor» och »Finska berättare». Företeelsen är internationell. I England ha sålunda antologierna, »omnibus»-böckerna, en högkonjunktur.

Ett annat vittnesbörd om en bättre litterär smak hos den läsande allmänheten utgöra flera samlade upplagor eller större urval av svenska författare. Upplagan av Viktor Rydbergs och August Strindbergs skrifter — den senare påbörjad under året — har blivit mycket uppskattad. En minnesupplaga av Jarl Hemmer på 4 band och Samlade skrifter av Agnes von Krusenstierna på hittills 19 band tillhöra också de glädjande företeelserna på området.

Men det är självklart att bland bestsellers underhållningslitteraturen skulle dominera. Bland svenska original uppges följande författare och böcker ha kommit upp till högsta försäljningssiffror: Olle Hedberg »Större än du nånsin tror», Dagmar Edqvist »Musik i mörker», Sven Edvin Salje »Du tysta källa», Eyvind Johnson »Strändernas svall», Nilsson-Piraten »Bombi Bitt och Nick Carter». Memoarerna och biografierna åtnjuta också stadgad popularitet. Elsa Nybloms nya bok »När hjärtat var ungt» liksom Kate Bangs »Övralid» och Amelie Posses »Kring kunskapens träd» mottogs sålunda med stor förtjusning av publiken.

Bland översättningarna dominerade alltjämt den engelska litteraturen, medan den franska var sparsamt företrädd, dock av ett par mycket omdiskuterade böcker av den franske modeförfattaren par préférence Jean Paul Sartre. Att intresset för rysk litteratur är i stegring kan också tydligt utläsas i årets bokkataloger. Den danska har väl hållit sin tidigare position, medan den norska synes ha gått något tillbaka. Den italienska är sparsamt företrädd, bl. a. genom den mycket uppmärksammade romanen »Fontamara» av I. Silone.

Det mest påfallande draget i årets bokproduktion är kanske dock den jättelika ökningen av barnböckerna, Vad detta betyder för den svenska bokens framtid tarvar ingen närmare kommentar.

Bland facklitteraturen antecknar man med tillfredsställelse en svensk översättning av Gibbons »Romerska rikets nedgång och fall år 180—476»; att det skulle vara det mest kristendomsfientliga partiet i Gibbons verk som skulle presenteras för svenska läsare får väl anses som ofrånkomligt. Ett stort kulturhistoriskt och folkloristiskt verk »Svensk bygd och folkkultur i samling, forskning och vård», under red. av S. Erixon & Åke Campbell, en ny upplaga av Ulric Thersners »Forna och nuvarande Sverige», »Halland, kustlandet, gränslandet, framtidslandet», noterar man bland mycket annat värdefullt i årets bokproduktion. (Men förfelar inte en bok som »Halland» sitt existensberättigande genom det höga priset 73 kr. för halvfranskt band och 190 kr. för numrerat skinnband? Borde inte just böcker av detta slag om möjligt prissättas så, att de kunde nå ut till även ekonomiskt mindre välsituerade?) I något fall skulle man kanske vara böjd att tala om onödiga översättningar — är det verkligen behövt, att ett verk som G. Knüttel, »Nederländskt måleri» till ett pris av 65—75 kronor översättes och utges på svenska. För bibliofiler utgjorde »Svenska bibliotek» utg. av Viktor Johansson en fullträff, och faksimilupplagan av det berömda »Missale Lundense» 1514 glädde inte bara många bibliotek utan även talrika samlare. Tegnérjubileet föranledde en stor festskrift från Lunds universitet och en ny Tegnér-

bok av Fredrik Böök i två band, som blev mycket välvilligt mottagen av det läsande publikum, ett av vittnesbörden om att kretsen, som nu läser böcker även om våra klassiker, ansenligt vidgats.

Bror Olsson.

Den stora östersjöfrågan är, om Polens utveckling går mot ökat ryskt beroende eller mot en emancipation från Sovjetunionen. De mest divergerande uppgifter förekomma. Ämnet behandlades delvis i förra häftet av Svensk Tidskrift i form av reseintryck. Här nedan lämnas två bidrag. Det första har till författare d:r I. Birnbaum, vilken som utlandskorrespondent även flera år före kriget vistades i Warszawa, innan han — efter att under kriget ha bott i Sverige — i fjol åter förlade sin verksamhet till den polska huvudstaden. Det andra bidraget härrör från den polske författaren T. Norwid i Stockholm.

I.

Utvecklingen i Polen. De polska parlamentsvalen, vilka genomfördes den 19 januari, gav den väntade majoriteten för de under ledning av kommunister och socialister samgående vänsterpartiernas gemensamma listor. Av 444 mandat har det kommunistiska »Arbetspartiet» efter denna förhandsuppdelning inom blocket av mandaten nu 119, det äldre socialistpartiet också 119, det vänsterradikala småbondepartiet »Folkpartiet» 108 och det vänsterborgerliga »Demokratiska partiet» 42. Den förra premiärministerns i polska Londonregeringen, Mikolajczyk, oppositionella anhängarskaror behöllo endast 28 platser i parlamentet, under det att återstoden tillföll smärre, huvudsakligen kyrkligt-katolska grupper. Det sätt på vilket valen genomfördes har av oppositionen och en stor del av allmänna opinionen i den anglosachsiska världen skarpt kritiserats. Mikolajczyks begäran att polska högsta domstolen skall förklara valen ogiltiga är grundad på materiel att oppositionella väljare och kandidater inte släppts fram, att påtryckning utövats på de röstande, samt att röstsammanräkningen i frånvaro av oppositionella kontrollanter delvis varit otillförlitlig. Dessa besvär är ännu inte avgjorda, men ingen människa i Polen tror att Mikolajczyk har några utsikter att få dem godkända. Ännu ringare praktisk betydelse har oppositionsledarens besvär hos Jalta- och Potsdamkonferensernas signatärmakter. Om man på engelsk och amerikansk sida ger honom i stort sett rätt, så är dock en gemensam aktion i denna fråga från de stora allierades sida utesluten redan därför att Sovjetunionen helt ställer sig skyddande bakom den polska regeringen och förklarar varje inblandning i den polska inre utvecklingen för otillåten.

Genom ett mycket måttfullt användande av sin valseger har den polska vänstern förstått att inom landet självt göra striden om hur detta valresultat kom till stånd till en mera historisk fråga. Regeringens ombildning följde i strängt parlamentariska former. Den ledde självklart till att Mikolajczyk och hans vänner uteslöt ur kabinettet, vilket nu är helt i händerna på den av vänstern bestämda sammansättningen, men som siffermässigt mera kommer de moderata

socialisterna och småbönderna till godo än kommunisterna. (7 socialister, 6 småbonderepresentanter, 5 kommunister, 5 borgerliga demokrater och klerikala, 1 partilös.) Kommunisterna ha förstås några särdeles viktiga ministerier i sina händer: polisen, industriministeriet (som praktiskt kontrollerar alla socialiserade fabriker) och därtill utrikesministeriet. Socialisterna leder emellertid flertalet övriga näringslivsministerier: finans-, arbets-, utrikeshandels- och återuppbyggnadsministeriet samt ha också »levererat» regeringschefen. Av den posten hade den tidigare innehavaren, den först under kriget politiskt framsträdande socialisten Osubka-Morawski, inte förstått att göra så mycket. Man väntar sig mera av hans efterträdare, den unge men politiskt erfarne partisekreteraren *Josef Cyrankiewicz*. Denne karaktärsfaste partiman härstammar från den gamla socialistiska högborgen Krakow, där han såväl i egenskap av jurist som politisk funktionär genomgått en god skola. Under kriget var han en av ledarna för motståndsrörelsen och har därför tillbringat flera år i tyska koncentrationsläger, ur vilka han befriades av amerikanerna 1945. I efterkrigspolitiken har han klarare än andra utarbetat socialisternas självständiga linje gentemot deras vänstra granne på partifronten, utan att därigenom spränga vänsterpartiernas samarbete. De övriga starkaste personligheterna i det nya kabinettet är kommunisterna Gomulka (vice premiärminister och chef för förvaltningen av de nya västprovinserna), Minc (industriminister) och Modzelewski (utrikesminister). Vidare den socialistiske f. ministern i polska Londonregeringen, Grossfeld (utrikeshandelsminister) och den radikale småbondeledaren Korzycki (andre vice premiärminister). Även en av evangeliska kyrkans ledande män, dr Michejda, har nu blivit minister. Några av de inflytelserikaste politikerna tillhöra inte kabinettet, utan äro medlemmar av det högsta statsorganet (ett slags statsråd som sammansättes av republikens president och parlamentspresidiet), eller nöja sig med viktiga nyckelposter inom förvaltningen. Till den första av dessa båda grupper hör framför allt regimens mest representativa man, statspresident Bierut, en f. d. boktryckare som gått igenom den kommunistiska rörelsen och därför under långa år hade att utstå frihetsstraff, medan han under kriget växte ut till att få en över partierna stående roll inom den radikala motståndsrörelsen. Till de ständiga innehavarna av administrativa nyckelposter hör den kommunistiske statssekreteraren i ministerpresidiet, Jacob Berman, som är sitt partis egentlige teoretiker, samt den vänsterborgerlige statssekreteraren i justitieministeriet, dr Leon Chain.

Om vänstertrycket vid kabinettssombildningen var måttfullt, så bidrogo också en del andra moment i den politiska utvecklingen till att skapa ett visst lugn och avspänning. Dit hör framför allt en normalisering av den parlamentariska praxis, som förskaffade den av Mikolajczyk ledda oppositionen inte bara större yttrandefrihet än vad den hade före valen, utan också gav den möjligheter till ständigt kritiskt medarbete vid lagstiftning och förvaltningens kontroll. Även författningsrättens formella anpassning till den omvälvande

utvecklingen under de senaste åren verkade som ett visst avslutande av denna revolutionära epok i Polens historia. Den redan i våras genom omröstning fastställda övergången till enkamarsystem sanktionerades därigenom, men den förutvarande senaten fick ett slags ersättning genom tillkomsten av det nämnda statsrådet. Av större betydelse för vidaste polska folkkretsar är den samtidigt av regeringen framlagda omfattande amnestilagen, om vars antagande av parlamentet inte råder något tvivel. Det stora flertalet av alla politiska fångar och en stor del av övriga fångar komma därigenom på fri fot. Mer än 95 % av de polacker som ännu alltjämt, på grund av sina motsättningar till den rådande regimen, leva illegalt i landet eller förblivit i emigration, få möjlighet att återgå till en normal statsmedborgares existens. Mer än alla politiska repressalier leder denna åtgärd till att de alltjämt i många delar av Syd- och Östpolen härjande banden komma att likvideras. De som på grund av ideella motiv flytt in i Tatras och Karpaternas skogar finna nu en återväg öppen. De andra, som i denna illegala existens blivit vanliga banditer, komma inte längre att få stöd av bondebefolkningen, som längtar efter lugn och ro. Även för den fortsatta ekonomiska utvecklingen i Polen kan en sådan vändning endast verka gynnsamt.

Denna ekonomiska utveckling har redan under det sista året fortgått gynnsamt, men är naturligtvis ännu mycket långt ifrån att ha jämnat ut de förhärjande följder kriget drog med sig. Längst har man kommit med kommunikationsväsendet, som närmar sig normal omfattning vad järnvägar och bussförbindelser beträffar. Förhoppningarna på ett utnyttjande av landets vattenvägar förbli dock alltjämt framtidsmusik. Även den för hela Europas försörjning så viktiga polska kolgruveindustrin har under senaste året gjort glädjande framsteg, även om genomsnittsproduktionen per gruvarbetare — till följd av rovdriften under kriget och svårigheterna med kapitalanskaffning — alltjämt ligger 28 % under förkrigsnivån. Återuppbyggnaden av industrin skall redan under 1949 ha nått en viss avslutning. Jordbruket kommer att 1947 åter vara i normal gång inom det gamla polska området, 1948 även inom de f. d. tyska provinserna. Inom dessa fullbordas inte inlemmandet i det polska näringslivet i samma takt överallt. I Oberschlesien är inlemmandet redan ett faktum, i Niederschlesien är det tämligen långt hunnet, medan Ostpommern först senare övertagits från rysk förvaltning, och i det krigshärjade f. d. Ostpreussen bjuder nyodling och ekonomisk uppbyggnad alltjämt de relativt största svårigheterna. En väsentlig hjälp till att förpolska dessa områden väntar man av det fortsatta återvändandet av utlandspolacker. Från de områden som nu tillhöra Sovjet-Ukraina är repatrieringen redan genomförd, men från Sovjet-Litauen och Sovjet-Vitryssland hoppas man kunna återföra ytterligare tusentals polska bondefamiljer. Från Ruhrområdet, Nordfrankrike och Belgien väntar man tusentals polska gruvarbetare, från Italien, Västtyskland, England och transoceana områden tiotusentals demobiliserade polska soldater. Därtill ett ansevärt antal polacker som i egenskap av medlemmar av tyska krigsmakten hamnat i allie-

rade krigsfängeläger. Tillsammans räknar man med att, till de drygt 4 miljoner polacker som bevisligen redan slagit sig ner i de f. d. tyska provinserna, på detta sätt få en femte miljon.

Förutsättningen för att denna den återuppståndna polska statens ekonomiska konsolidering skall ha framgång är att Warszawaregeringen har framgång vid den förestående fredskonferensen. Det slutgiltiga fastställandet av den provisoriska västgränsen ligger som grundval för de polska ekonomiska uppbyggnadsplanerna. Fastställes inte denna gräns i det skick den nu provisoriskt har, så sättes hela landets existens ifråga, så starkt förminskat som det blivit i öster. I detta avseende är emellertid Warszawas politik så optimistisk, att den i sina diplomatiska ansträngningar koncentrerar sig på en mera vittgående målsättning: att få direkt del av de tyska krigsskadestånden, samt ekonomisk hjälp från väster. Därvid räknar man inte bara med Sovjetunionens skydd, utan också med Frankrikes politiska välvilja och ekonomisk rundhänthet från USA:s sida. Den brittiska arbetarregeringens politik däremot — på grund av dess positiva intresse av att ett livsdugligt Tyskland återuppstår — bedömes snarare med misstro i Warszawa.

I. B.

II.

Polens folk har klart för sig att de västallierade i Potsdam erkänt en polsk regering, som kommit till makten endast tack vare den Röda arméns bajonetter. Många regeringsmedlemmar äro välkända komintern-figurer (vicepremiärminister Gomulka, handelsminister Minz, utrikesminister Modzelewski o. s. v.). President Bierut är också en av f. d. kominterns förgrundsfigurer och dessutom sovjetrysk medborgare. Man är i Polen fullt medveten om att regeringens såväl inrikes- som utrikespolitik är noggrant kontrollerad av den sovjetryske ambassadören i Warszawa, Liebielew. Det politiska livet i hela Polen står under sträng övervakning av den oerhört mångtaliga polska säkerhetstjänsten, som är dirigerad och organiserad av ryska NKWD-officerare från majors grad och uppåt.

Det polska folkets stora flertal är antiryskt och antikommunistiskt. Man har inte glömt det ryska förtrycket före förra kriget och Sovjets uppträdande 1939 och 1944 vid Warszawas murar. Polackerna äro väl informerade om de politiska och ekonomiska förhållandena i Sovjetunionen tack vare det betydande antal landsmän, som år 1939 deporterades till Ryssland och sedermera repatrierats. Avgörande för polackernas nuvarande negativa inställning till Sovjetunionen är deras fruktan för att levnadsstandarden skall sänkas till ryska förhållanden och hela landet försättas i ett tillstånd av politiskt och ekonomiskt slaveri som en följd av det polska samhällets sovjetisering. Och polackerna befara att den ryska politiken mot Polen syftar till landets fullständiga sovjetisering och att de omvandlingar i samhällsstrukturen, som redan genomförts, äro ett led i denna strävan. Mot bakgrund härav är den underjordiska motståndsrörelsen lätt förklarlig. Denna rörelse tar sig huvudsakligen uttryck i kontra-

terror. Motståndsrörelsen har först och främst bekämpat NKWD (den polska filialen heter Urząd Bezpieczeństwa, förkortat U. B.) såsom organ för regeringens politik, och därför att denna ansetts direkt hota inte bara den politiska friheten utan också rättssäkerheten. Enligt officiella källor dödades i Polen under 1946 20,000 U. B.-funktionärer.

Motståndsrörelsen var spontant sprungen ur folkdjupet och har alltsedan våren 1946 varit berövad allt stöd från utlandet. Den engelska resp. amerikanska Secret Service lika väl som ledande element inom de polska organiserade emigrantkretsarna äro negativt inställda mot denna rörelse. I stället har den polska motståndsrörelsen kontakter med den ukrainska underjordiska rörelsen och med starka band av ryska desertörer, som hålla till i de västra och centrala delarna av S. S. S. R. De vapen, som användas av dessa rörelser, är för det mesta av tyskt och ryskt ursprung. Amerikanska och engelska fabrikat förekomma sällan på grund av svårigheten att erhålla ammunition till dessa vapentyper.

Motståndsrörelsen har bekämpats med alla till buds stående medel, inte minst från Moskva. Först och främst har man sökt slå ned den i Polen allmänt utbredda uppfattningen att de västallierade kunna tvinga Ryssland att lägga om sin europeiska politik. Vidare försöker man framställa motståndsrörelsen som icke-polsk, som i själva verket organiserad och understödd av England och Amerika, för att tjäna dessa länders egna politiska syften, vilka icke sammanfalla med Polens intressen. Denna tes har framförts vid alla de politiska processer, som förekommit mot motståndsrörelsens medlemmar. Under dessa processer söker man bevisa att kontakter funnits mellan motståndsrörelsen och t. ex. general Anders, vilken i sin tur säges vara blott ett verktyg för den engelska politiken. Processen mot greve Grocholski, i vilken den engelske ambassadören i Warszawa, Cavendish-Bentinck, var inblandad, illustrerar bäst dessa tendenser, även om den också hade andra motiv. All politisk verksamhet i Polen, vilken syftar till Polens oberoende och är deciderat antikommunistisk, betraktas också som ett uttryck för motståndsrörelsens strävanden. Därför behandlas Mikolajczyks bondeparti och dess ledare av U. B. nästan på samma sätt som motståndsrörelsens beväpnade medlemmar.

Den politiska propaganda, som används för att underlätta nationens strukturella omvandling, kännetecknas av generaliseringar eller förvrängningar av fakta. Schematiskt kan man framställa detta förhållande under följande två aspekter:

1. Anhängare av ett oberoende Polen = anhängare av Mikolajczyk = fiende till polska regeringen = fiende till Sovjetunionen = fiende till kommunismen = fascist (kollaborationist eller nazist) = partisan = bandit.

2. Anhängare av ett oberoende Polen = vän till England (engelska garantier för Polen 1939 och polsk-engelsk allians) och USA = Sovjet-fiende = fiende till nuvarande polska regeringen = landsförrädare = spion.

Denna inställning bildar grundvalen för verksamheten inom U. B., som formellt endast bekämpar landsförräderi, spionage och stråtröveri, men däremot icke några politiska åsikter eller någon politisk verksamhet.

Den enda allvarliga motståndaren till regeringens partier var Mikolajczyks bondeparti P. S. L. (Polskie Stronictwo Ludowe). Av 12 miljoner vuxna arbetande personer i Polen äro 8 miljoner sysselsatta inom jordbruket. Tekniskt skulle P. S. L. ha haft chanser att vid ett fritt val få ungefär 2/3 av alla röster. Dessutom har Mikolajczyks namn blivit en samlande symbol för det stora folkflertal, som strävar till ett fullt oberoende Polen och intimast möjliga förbindelser med de västliga demokratierna. Kommunisternas taktik i Polen gick ut på att tvinga Mikolajczyk att först ansluta sig till det kommuniststyrda regeringsblocket. Om bondepartiet — P. S. L. — vägrade att ingå i blocket skulle det splittras och med tvång förhindras att taga del i valen. För att motivera detta, måste man bevisa att P. S. L. icke hade något inflytande genom att beröva partiet allt inflytande över valmyndigheterna och alla möjligheter att förbereda valet. För att nå detta mål använde regeringen följande metoder:

1. Repressalier mot P. S. L.:s press och valpropaganda, censuren saboterade den enda P. S. L.-tidningen, *Gazeta Ludowa*, som tilläts utkomma, papperstillverkningen för P. S. L. var begränsad; tryckerier, som arbetade för P. S. L., anföllos av polisen och politiska motståndare, maskinerna fördes bort, o. s. v. 2. Regeringspressen likställde bondepartiets medlemmar med medlemmar av den illegala rörelsen, fascister, landsförrädare, banditer o. s. v. 3. Av P. S. L:s kandidater arresterades 135, alltså 18 %, 32 % berövades rättigheten att kandidera på grund av en obevisad anklagelse för fascism. 4. Enligt ett uttalande av Mikolajczyk själv skola 80,000—100,000 P. S. L.-medlemmar ha arresterats eller underkastats repressalier före valen. 2,100 framstående P. S. L.-ledare befunno sig under valkampanjen i fängelse, anklagade för kontakt med motståndsrörelsen. 5. Administrativt tvång användes mot alla väljare, som voro ekonomiskt beroende av staten; till denna kategori kan man räkna ungefär 40 % av hela befolkningen, särskilt i de stora städerna. På landet använde man direkta terrormetoder. U. B. nekade P. S. L. tillstånd att hålla valmöten, partiets lokaler förstördes, post och telegraf saboterade P. S. L:s valförsändelser, o. s. v. Samtidigt garanterade polisen blockets anhängare de bästa tänkbara arbetsvillkor. Dessutom hade man överallt sökt sprida den uppfattningen att valet under inga förhållanden kunde resultera i något annat än en stor seger för regeringsblocket, varför det vore alldeles meningslöst att rösta på oppositionen. 6. Man propagerade för öppen omröstning, och i flera vallokaler respekterades inte valhemligheten.

I utlandet var man fullt på det klara med U. B:s terror och Warszawaregeringens avsikt att förfälska valresultaten. Från Storbrit-

taniens och USA:s sida överlämnades också flera protestnoter till den polska regeringen och till Sovjet. Alla dessa noter besvarades av Polen och Sovjet på samma sätt: Polen är en suverän stat och ingen har rätt att blanda sig i dess inre förhållanden.

Regeringsblockets verksamhet underlättades i hög grad genom ovannämnda förhållanden. Kontrollen över valorganisationen, rösträkningen o. s. v. låg helt i regeringsblockets händer. Av Warszawas 166 vallokaler var det t. ex. bara 22, där en P. S. L.-medlem tilläts ingå i valkommittén, och senare minskades detta antal till 13. På landet, där utländska korrespondenter sällan förekommo, voro förhållandena ännu mera oeffterrättliga. Överfall, polisterror och arresteringar hörde till ordningen för dagen. I Lublin attackerade underjordiska styrkor en vallokal och en verklig sammandrabbning uppstod. När Mikolajczyk själv avgav sin röst, organiserades en demonstration utanför vallokalen och man skrek: »Förrädare! Res till London! Bort med brittiska och amerikanska ambassadörerna från Warszawa!» I landsorten spriddes ett rykte att Mikolajczyk hade förolyckats vid en flygkatastrof.

Oppositionens anhängare insågo klart i förväg, att deras situation var hopplös. Likväl röstade de enligt övertygelse och torde i många valkretsar ha haft en säker majoritet. Då i en stor del av valkretsarna P. S. L:s kandidater voro strukna från vallistorna, hade denna majoritet ingen betydelse. Mikolajczyk själv har påstått, att oppositionen faktiskt fick 65 % av de avgivna rösterna. En stor del av hela befolkningen var överhuvud berövad sin rösträtt (på grund av obevidsade beskyllningar för nazism eller kontakt med motståndsrörelsen) framför allt i 10 valkretsar, där P. S. L. hade haft klar majoritet.

Genom valen i Polen har den sista länken smitts i Rysslands kedja av östeuropeiska vasallstater och därmed har det sista hindret på vägen till sovjetisering av denna del av Europa övervunnits. Den misslyckade anglosachsiska interventionen i Polen i samband med valen har förstärkt Sovjets inflytande i hela östra Europa. USA och Storbritannien intervenerade också vid valen i Rumänien och Bulgarien, men där hade sammanstötningen mellan de anglosachsiska och sovjetiska intressena inte så klara former och fiaskot blev följaktligen inte heller så uppseendeväckande som i Polen.

I samband med valen har det sitt intresse att observera två politiska processer, som arrangerats under den sista månaden i Jugoslavien och Polen. I Jugoslavien dömdes två kända politiker till döden resp. fängelse för att de lämnat informationer åt amerikanska ambassaden i Belgrad (Stefanowic och förutvarande premiärministern i jugoslaviska Londonregeringen Trifunowic). I den andra processen i Warszawa dömdes greve Grocholski till döden för att han lämnat informationer till brittiska ambassadören Cavendish-Bentinck. Dessa processer betyda utan tvivel att vi kommit till ett nytt skede, i vilket kontakt med utlänningar inom hela östblocket skall behandlas som spionage, i analogi med det förhållande som sedan länge råder i själva Sovjetryssland. Det är en konsekvent förstärkning av järnridåprincipen. Utländska korrespondenter skola kunna resa till den

sovjetkontrollerade Europa-zonen på precis samma sätt, som de sedan många år resa till Ryssland, utländska legationer skola fungera i de östeuropeiska huvudstäderna — men så småningom skola alla utlänningar bli totalt avskurna från alla inofficiella informationskällor. Privatismänniskor komma inte att våga riskera ett åtal för landsförräderi eller spionage. Mot denna bakgrund måste man se de senaste propagandaprocesserna, och det var ingen tillfällighet att det förekom en sådan omedelbart före valen i Polen.

I väster kommer man aldrig att få några klara informationer om den inre händelseutvecklingen i Polen. Det kommer bara att röra sig om obekräftade rykten, som på det bestämdaste komma att dementeras av vederbörande regeringar och betecknas som fascistisk propaganda.

T. Norwid.

Händelserna midsom- Andrakammardebatten om transiteringen av **mardagarna 1941.** den Engelbrechtska divisionen, föranledd av statsrådet Möllers avslöjanden i minnesboken över Per Albin Hansson, blev i åtskilliga avseenden klarläggande.

Talet om att konungen skulle ha hotat med att abdikera, om det tyska transiteringskravet inte villfors, reducerades sålunda till helt andra och mindre proportioner än det haft i ryktesfloran. Att konungen — och som det sagts även kronprinsen — i dåvarande läge bedömde Tysklands framställning såsom högst allvarlig är emellertid alldeles klart. Denna sin mening gav han tillkänna ovanligt tydligt och påverkade därigenom ej osannolikt utgången. Däremot är det trots den citerade dagboksanteckningen av P. A. Hansson föga troligt att han — därest regering och riksdag haft en deciderad annan mening — i det dåvarande allvarliga tidsläget och med sin ansvarskänsla inför land och folk skulle ha låtit det gå ända till något så enastående och söndrande som en abdikation. Det är inte heller på något sätt bevisat, att konungen skulle ha drivit sin personliga uppfattning, om socialdemokraterna, eventuellt under utträdeshot, absolut motsatt sig transiteringen; formellt kunde han visserligen lita till ex. Günthers kontrasignation, men de ööverskådliga inrikespolitiska konsekvenserna av ett sådant steg kunde han icke gärna lämna ur räkningen.

Vidare blev det fastslaget, att de borgerliga partierna stodo fullständigt utanför de eventuella planerna att ersätta samlingsregeringen med — för att citera hr Möllers uppsats — »en klart till sin anda tyskvänlig regering». De borgerliga huvudtalarna — hrr Bramstorp, Andersson i Falun, Skoglund i Doverstorp och Bagge — förklarade sig vara totalt ovetande om en sådan regeringsbildning. Hr Möller tog i debatten f. ö. tillbaka det kategoriska uttalande, som han på denna punkt gjort i hyllningsartikeln. Att några erfarna borgerliga politiker vid denna tidpunkt skulle ha varit sinnade att bilda en regering, som det socialdemokratiska partiet med sin majoritet i bägge kamrarna när som helst skulle ha kunnat stöta, måste betecknas såsom alltför orealistiskt för att ha ens en skymt av

sannolikhet för sig. Att en »tysksinnad» regering utan något som helst stöd hos något riksdagsparti skulle ha kunnat bildas förefaller än mer otänkbart.

Det framgick vidare av debatten, att intet parti i och för sig annat än till nöds kunde vara villigt att böja sig för tyskarnas fordran och att i samtliga partier visst motstånd in i det sista restes. I folkpartiet angåvos dessa bestämda motståndare till en tredjedel. I den socialdemokratiska gruppen beslöt man först med 159 röster mot 2 att motsätta sig den tyska fordran. Detta skedde dock — enligt hr Olovsson i Västersås — under den förutsättningen »att det bleve enighet mellan riksdagens olika partier om ett avslag». »Därefter röstade man om hur man skulle ställa sig för den händelse enighet icke kunde uppnås. Då blev det en icke oväsentlig majoritet för att man under här angivna förhållanden skulle tillstyrka bifall. Mellan de två omröstningarna hade icke förflutit mer än på sin höjd en halv minut.» Det vägledande var, tillfogade hr Olofsson, att man i det utomordentligt allvarliga läget sökte »vinna en enig front utåt». Ytterligare förtjänar det nämnas, att av de åtta socialdemokratiska ledamöterna i utrikesnämnden hälften *före* det nämnda partisammanträdet talade för eftergift — detta framlyste av hr Skoglund i Doverstorp inlägg, och hr Vougt kompletterade med att nämna, att han bland de åtta inte tillhörde dem som tillrådde eftergift. Och i konseljen, där hrr Möller, Wigforss, Sköld och Gjöres inte anmälde någon ansvarsbefriande reservation utan endast muntligt tillkännagåvo särmeningar, förenade sig bland socialdemokraterna icke P. A. Hansson och Herman Eriksson med partivännerna. Hr Skoglund citerade också ett uttalande efteråt under dessa förhandlingar av dåvarande statsministern, i vilket denne gav uttryck åt den meningen att »ansvaret vilar på hela regeringen».

En övervägande del av riksdagens ledamöter enade sig alltså för den nationella sammanhållningens skull om att ej motsätta sig denna eftergift. Samtidigt avvisades andra tyska krav. Ingen grupp utom kommunisterna och allra minst det parti, som förfogade över majoriteten, kan undandra sig sitt ansvar. Detta klarlades med eftertrycklig tydlighet genom debatten, där hr Möllers ursprungliga skildring i hög grad omjusterades. Denna kvalificerade majoritet enades om att divisionens transitering skulle bli en engångseftergift.

Även om det inte ansågs opportunt att säga det i debatten, kunde nog många borgerliga ge efter för transiteringskravet inte därför att de för sin del fruktade eller älskade tyskarna mer än socialdemokraterna utan främst därför att de i transiteringen sågo ett stöd åt Finland. De intogo alltså ungefär samma ståndpunkt till Finlands andra krig, intill dess de finska trupperna överskredo fjärrkarelska gränsen, som England och U. S. A. samtidigt gjorde. I juni 1941 kände man i Sverige ännu mindre än i Finland till arten av de finsk-tyska relationerna. Utan att beakta dessa allt annat än tyskvänliga stämningar för Finland med rötterna i vinterkriget blir minnesbilden från midsommaren 1941 varken fullständig eller lätt att efteråt helt begripa.